

Igor АЛЕКСЕЄНКО,

*генеральний директор
видавництва «Наукова думка»*

**СВІТОВЕ ПЛАВАННЯ
НАУКОВІЙ КНИЖІ
(90 років видавництву
«Наукова думка»)**

У листопаді 2012 року виповнюється 90 років від часу утворення Видавництва «Наукова думка» НАН України.

Біля витоків Видавництва стояв блискучий вчений і організатор науки академік А.Ю. Кримський. Саме за його ініціативи внаслідок злиття трьох самостійних редакцій, що існували при кожному відділі Академії, було утворено Редакційно-видавничу Комісію Академії наук УРСР, від якої бере свій початок Видавництво. Вже за кілька місяців після заснування Редакційно-видавничої Комісії вийшли друком перші книги, а всього у 1923 році було видано 16 назв книг загальним обсягом 147,5 обліково-видавничих аркушів.

Перед вітчизняною наукою постало завдання розвивати фундаментальні й прикладні дослідження, які мали бути фундаментом розвитку країни.

Із розширенням тематичних досліджень, ростом наукових кадрів Академії закономірним стало й виділення Видавництва у самостійну установу, яка з 1927 року почала функціонувати як Видавництво АН УРСР.

Відтоді розпочалося постійне зростання кількості назв книг, що випускалися, їх обсягів і тиражів. Протягом 1928–1932 рр. було випущено 351 видання загальним обсягом 3,76 тис. обліково-видавничих аркушів. Притому значно збільшився випуск монографій і тематичних збірників. Поступово відбувався пере-

розподіл кількості видань на користь природничих і технічних наук, що відбивало структуру наукових досліджень в Академії наук.

За перше десятиріччя видавничої діяльності побачили світ ґрунтовні праці відомих українських вчених: економістів М.В. Птухи та К.Г. Воблого, історика Д.І. Багалія, філологів А.Ю. Кримського, О.О. Шахматова, математиків Д.О. Граве, М.П. Кравчука, мікробіолога Д.К. Заболотного, ботаніка М.Г. Холодного. Теоретичні основи електрозварювання заклали розробки Є.О. Патона та його учнів, результати яких Видавництво видрукувало у 1931–1932 рр.

У 1933 році разом зі створенням нового колегіального органу — Редакційно-видавничої Ради — поліпшується організація видавничої справи в Академії, збільшується штат Видавництва. Його діяльність спрямовується на збільшення випуску актуальної наукової літератури, на покращання її художнього оформлення та поліграфічного виконання.

У 1932–1937 роках було випущено 450 книг. Публікуються праці з історії, археології, філології, фольклористики. Серед їх авторів В.П. Затонський, Є.С. Шаблійовський, О.І. Білецький. У 1939 році до 125-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка вийшли перші два томи десятитомного академічного зібрання його творів.

Тематика видань у галузі природничих і технічних наук того часу виразно свідчить про помітне розгортання фундаментальних та прикладних досліджень в Академії. Побачили світ праці С.В. Серенсена, А.Д. Коваленка, присвячені проблемам міцності. У публікаціях різного типу знайшли відображення досягнення українських вчених світового значення — першого в СРСР розщеплення атомного ядра у 1932 році К.Д. Синельниковим, О.І. Лейпунським, А.К. Вальтером, Г.Д. Латишевим в Харківському ФТІНТу.

Значний вплив на подальший розвиток природничих наук мали також видані праці О.О. Богомольця, О.В. Палладіна, Р.В. Чаговця, С.М. Гершензона, Р.Є. Кавецького.

В 1940 році Видавництво випустило у світ 106 видань, з-поміж них 20 наукових журналів і періодичних збірників, зокрема «Вісті АН УРСР», «Фізичні записки», «Медичний журнал», «Народна творчість».

Не припинялася діяльність Видавництва і у важкі роки війни. Евакуйоване в столицю Башкирії м. Уфу, воно вже 1942 року видало працю О.О. Богомольця «Деякі підсумки лікувального застосування антиретиккулярної цитотоксичної сироватки», а в 1943-му працю «Вітамін К». Ці та інші книжки з фізіології та медицини допомогли медикам-практикам ефективно застосовувати нові препарати й методи лікування, що врятувало життя багатьом захисникам країни.

Повернувшись до Києва разом з Академією 1944 року, Видавництво за кілька років досягнуло довоєнного рівня щодо кількості видань: у 1950 році видано 210 назв обсягом 1,65 тис. обліково-видавничих аркушів. Водночас поліпшено структуру видавництва: утворено три галузеві редакції — суспільних наук, технічних наук, біології і медицини.

Наприкінці 50-х — на початку 60-х років видано низку творів всесвітньо відомих учених, які працювали в Україні, або діяльність яких була тісно пов'язана з розвитком науки в Україні — М.В. Остроградського, В.І. Вернадського, О.О. Богомольця, Д.К. Заболотного, М.М. Крилова, М.Д. Стражеска, В.П. Філатова. Цей перший досвід у підготовці видань вибраних праць учених надалі вдосконалюється і розвивається.

На початку 60-х років обсяги друкованої продукції Видавництва зросли порівняно з рівнем 1950 року більше ніж удвічі, а тиражі — втричі.

В 1964 році Видавництво АН УРСР змінює назву — відтепер це «Наукова думка» — і зазнає реорганізаційних перетворень: вдосконалюється структура, збільшується штат, створюються нові редакції, розширюються виробничі площі. Усе це сприяло подальшому зростанню випуску актуальної наукової літератури.

В 60-х роках у Видавництві було створено єдину на той час в Україні редакцію науково-популярної літератури, основним завданням якої була масова пропаганда досягнень учених Академії наук України. Побачили світ праці академіків М.М. Амосова, В.Г. Бар'яхтара, О.І. Ахієзера, О.С. Давидова, Л.А. Кульського та ін.

У рік свого 50-річчя (1972) Видавництво випустило 862 наукових видання обсягом 9,84 тис. обліково-видавничих аркушів, що майже втричі перевищувало рівень 1960 року. Були здійснені академічні видання творів класиків української літератури

Г.С. Сковороди, І.П. Котляревського, Марка Вовчка, Панаса Мирного, П.А. Грабовського, І.С. Нечуя-Левицького, опубліковано восьмитомну «Історію української літератури».

У 70-х роках у зв'язку з розвитком наукових досліджень Академії, створенням нових наукових установ, організації наукових центрів у Донецьку, Львові, Харкові, Одесі, Дніпропетровську Видавництво велику увагу приділяло випуску узагальнюючих фундаментальних монографій і багатотомників з магістральних напрямів науки. У 1980 році завершено видання «Словника української мови» в 11 томах. Уперше у вітчизняному книговиданні було розпочато випуск біографічних довідників: «Фізики», «Астрономи», «Математики, механіки», «Біологи», «Хіміки», «Геологи, географи».

Здійснено також академічні видання творів Лесі Українки (12 т.), Г.Ф. Квітки-Основ'яненка (7 т.). У 1986 р. завершено 50-томне зібрання творів І.Я. Франка. З 1982 року видається серія «Бібліотека української літератури», яка набула популярності серед шанувальників красного письменства. 2000 року через фінансові труднощі випуск серії було призупинено, але, слід зазначити, що з 1982 року видано твори 59 класиків української літератури накладом від 200 тис. на початку виходу серії до 5 тис. примірників.

Особливою популярністю у 60–80-ті роки минулого століття користувалися видання довідкової літератури. Серед них шеститомник «Свойства металлов и сплавов», «Справочник радиолюбителя», «Рідкісні та зникаючі рослини і тварини України», «Біологія».

Чимало авторів і авторських колективів книг, виданих «Науковою думкою», удостоєно вищих відзнак СРСР та України. Значну кількість видань нагороджено дипломами конкурсів «Мистецтво книги».

У 1988 році «Наукова думка» видала понад 1000 назв наукових видань тиражем понад 5 млн примірників. Серед них — 49 наукових журналів обсягом 4,4 тис. обліково-видавничих аркушів і тиражем понад 1 млн примірників. На цей час Видавництво за чисельністю працівників та за обсягом продукції було третім у світі після «Пергамон пресс» (США) та «Науки» (Росія).

Велика робота українських науковців у царині міжнародного права та міжнародної правосуб'єктності України знайшла

своє відображення у роботах фахівців Сектору (1949 р.), а з 1969 року — Інституту держави і права та Інституту світової економіки і міжнародних відносин (1991 р.) НАН України. Наукові розробки академіків В.М. Корецького, Б.М. Бабія, Ю.С. Шемшученка, Ю.М. Пахомова та їхніх учнів збагатили теорію, стали підґрунтям практики кількох поколінь українських дипломатів та правознавців. Фундаментальна «Історія держави і права Української РСР» витримала кілька видань, доопрацьованих і доповнених. Непересічне значення мали й мають такі праці, як «Загальні принципи права у міжнародному праві» (1957), «Декларація прав і обов'язків держав» (1962), «Міжнародний арбітраж» (1963), цикл робіт з проблеми цивілізаційних моделей сучасності (2002–2010).

На початку 90-х років, у складні часи перебудови, Видавництво «Наукова думка» опинилося у кризовій ситуації, типовій на той час для будь-якої масштабної структури. Загальнодержавні економічні складнощі позначилися й на науковому книговидаванні. Це були важкі часи для колективу Видавництва. Та за допомоги Президії НАН України цю кризу було подолано.

В пошуках власного місця на теренах українського книговидавання Видавництво розпочало випуск навчальних посібників, підручників для школярів та студентів вишів із залученням до роботи над цими виданнями провідних вчених НАН України.

Незважаючи на складнощі економічного життя, Видавництво зберегло редакцію словників, яка у співпраці з провідними науковими установами НАН України забезпечує випуск словникової літератури, попит на яку в Україні лише зростає.

Саме співпраця з ученими-мовознавцями Академії, особливо на теренах української наукової термінології, стала поштовхом для ведення співробітниками Видавництва наукових досліджень у галузі мовознавства, зокрема в розробці теоретичних основ лексикографічного опрацювання термінологічної (наукової) літератури, діяльності у педагогічній та науково-технічних сферах. Частина співробітників стала аспірантами установ НАН України та успішно захистила кандидатські дисертації. 2006 року Видавництву було надано статус науково-виробничого підприємства. Зараз у Видавництві працюють 4 кандидати наук. На базі Видавництва проводяться всеукраїнські науково-практичні конференції у галузі української наукової термінології.

Протягом останніх років Видавництво щороку випускає 60–90 назв книг. Про високий рівень фахівців Видавництва свідчать регулярні перемоги наших видань на всеукраїнських та міжнародних книжкових форумах. Зокрема, I том «Історії української культури» було визнано найкращою книгою України 2001 року, Гран-прі Міжнародного конкурсу «Научная книга» Міжнародної асоціації академії наук у 2010 році удостоєно видання «Неорганическое материаловедение».

Видавництво неодноразово за результатами опитування фахівців галузі визнавалося найкращим у країні, за результатами Всеукраїнського читачко-експертного опитування «Книжки незалежного 15-річчя, які вплинули на український світ» Видавництво визнано одним з десяти найпопулярніших в Україні.

Нині «Наукова думка» реалізує три видавничі проекти:

– випуск фундаментальних узагальнюючих наукових монографій українських вчених за проектом «Наукова книга»;

– історико-культурна спадщина українського народу. У рамках цього проекту, зокрема, виходять у світ такі важливі видання, як «Історія української культури» та «Енциклопедія історії України»;

– видання літератури, розрахованої на найширше коло читачів. Наприклад, книги «Словники України» та серії «Бібліотека школяра», академічні зібрання творів класиків української літератури, підручники та посібники для вищої школи.

Аналізуючи 90-річний шлях Видавництва «Наукова думка», можна сказати, що незалежно від політичних та економічних криз воно завжди відчувало себе видавництвом Національної академії наук України, а головним призначенням вважало випуск наукової літератури.

Igor ALEKSEENKO,
Director-General
of the Publishing house «Naukova dumka»

NINETY YEARS OF SERVICE TO SCIENTIFIC BOOK

In November 2012 the Publishing House *Naukova Dumka* of the National Academy of Sciences of Ukraine celebrates 90 years from its foundation.

The Publishing House was founded by a brilliant scientist and organizer of science, Member of the Academy of Sciences A. Krymsky. It was his initiative to merge three independent editorial boards that existed in every department of the Academy to found the Editorial Publishing Committee of the Ukr.SSR Academy of Sciences, which was the beginning of the Publishing House history. During only several months after its foundation the Editorial Publishing Committee issued its first books. In 1923 the Publishers issued 16 titles of books totaling 147.5 published sheets.

The domestic science faced the task of developing the fundamental and applied research in order to form the foundation for development of the country.

With the expansion of special scientific projects, growth of scientific manpower of the Academy it was only natural to separate the Publishers into an independent institution, which in 1927 began functioning as the Publishing House of the Ukr.SSR Academy of Sciences.

Since then the number of produced titles, their volume and circulation began constantly growing. During 1928–1932 the Publishing House released 351 publications totaling 3.76 thousand published sheets. Furthermore, published monographs and thematic collections significantly increased. Gradually the number of publications was redistributed in favor of natural science and technology, reflecting the structure of scientific research at the Academy of Sciences.

During the first decade of publishing activities the following outstanding Ukrainian scholars issued their works, namely economists M. Ptukha and K. Vobly, historian D. Bahalii, philologists

A. Krymsky, O. Shakhmatov, mathematicians D. Grave, M. Kravchuk, microbiologist D. Zabolotny, botanic M. Holodnyi. Developments of Ye. Paton and his disciples published by the Publishing House in 1931–1932 laid theoretical foundations of the electric welding In 1933, along with creation of a new collective body, the Editorial Publishing Council the publishing activities in the Academy greatly improved. The Publishing Houses focused on increasing publication of topical scientific literature, improvement of its artistic design and graphic art quality.

In 1932–1937 the Publishing House released 450 books of the total volume 7 thousand published sheets. The works on history, archeology, philology and folklore were published. Among their authors were V. Zatonsky, E. Shabliovskyy, O. Biletsky. In 1939, in honor of 125-year jubilee of T. Shevchenko the Publishing House released first two volumes of the ten volume academic collection of his works.

Titles in the field of science and technology of that time clearly indicated a significant growth of fundamental and applied research in the Academy. The works by S. Serensen, A. Kovalenko, devoted to the problems of strength were published. Various publications reflected the world level achievement of Ukrainian scientists – the atom smashing performed in 1932 first in the USSR by K. Sinelnikov, O. Leipunskym, A. Valter, G. Latyshev in the Kharkiv Institute of Physics and Technology.

The published works by O. Bohomolets, O. Palladin, R. Chagovets, S. Gershenson and R. Kavetsky, which had a significant impact on further development of science were also published.

In 1940 the Publishing House released 106 publications of the total volume 1.38 thousand published sheets including 20 scientific journals and periodical collections, particularly Proceedings of the Academy of Sciences of the USSR, Physical Notes, Medical Journal, Folk Art.

The Publishing House did not stop its activities during the war hardships. After evacuation to the capital city of Bashkortostan Ufa, the Publishing House published the works by O. Bohomolets Some Results of Therapeutic Use of Antireticular Cytotoxic Serum in 1942 and his work *Vitamin K* in 1943. These and other books on physiology and medicine helped medical practitioners to effectively apply new medicines and treatments that saved the lives of many defenders of the country.

On returning to Kyiv together with the Academy in 1944, the Publishing House during several years reached the prewar level as to the number of publications: in 1950 there were published 210 titles totaling 1.65 thousand published sheets. At the same time the structure of the Publishing House improved: three specialized editorial boards were created – social science, engineering biology and medicine.

In the late 50's – early 60's The Publishing House issued a series of works by the world-renowned scientists who worked in Ukraine, or whose activities were closely linked with the development of science in Ukraine. They were M. Ostrogradsky, V. Vernadskyi, O. Bohomolets, D. Zabolotnyi, M. Krylov, M. Strazhesko, V. Filatov. This first experience of publishing selected works of scientists continues improving and developing.

In the early 60's the volume of the printed matter more than doubled and the runs increase three times as compared to the level of 1950.

In 1964 the Publishing House of the Ukr. SSR Academy of Sciences changed its name for *Naukova Dumka* and underwent reorganizational transformations: its structure improved, staff grew, new editorial boards created and the production area expanded. All this contributed to further growth of the printed volumes of the topical scientific literature.

In the 60's the Publishing House established the first in Ukraine editorial board of popular scientific literature, whose main task was to bring the achievements of the scientists of the Academy of Sciences of Ukraine closer to the general public. The works by the members of Academy M. Amosov, V. Bar'yakhtar, O. Akhiezer, O. Davydov, L. Kusky and others were published.

In the year of its 50th anniversary (1972) the Publishing House produced 862 scientific publications of the total volume of 9.84 thousand published sheets, which is almost three times higher than in 1960. Academic editions of the classics of Ukrainian literature G. Skovoroda, I. Kotlyarevsky, Marko Vovchok, Panas Myrnyi, P. Grabovsky, I. Nechui-Levytsky were published. Eight volumes of the History of Ukrainian Literature were issued.

In the 70's with the development of researches at the Academy, creation of new scientific institutions, organization of the science centers in Donetsk, Lviv, Kharkiv, Odessa, and Dnipropetrovsk the Publishing House focused on publication of fundamental monographs

and multi-volume editions on the main science directions. In 1980 the edition of the Dictionary of the Ukrainian Language in 11 volumes was completed. The Publishing House for the first time launched publication of the biographical reference books: Physical Scientists, Astronomers, Mathematicians, Mechanics, Biologists, Chemists, Geologists, Geographers.

Academy publications of the works by Lesya Ukrainka (12 volumes), G. Kvitka-Osnovyanenko (7 volumes) were implemented. In 1986 the 50-volume collected works by Ivan Frank were published. Since 1982, a series Library of the Ukrainian Literature was launched. It became very popular among fans of classic literature. In 2000 due to financial difficulties the publication of the series was suspended. However, it is noteworthy that since 1982 the Publishing House issued works of 59 classics of the Ukrainian literature of the total circulation of 200 thousand books (at the beginning of this project the circulation was up to 5 thousand copies).

Specialized reference literature was particularly popular in the 60–80's of the previous century. Among these editions it is worth mentioning six volumes of the Reference Book Properties of Metals and Alloys, Guide of Radiofan, Rare and Endangered Plants and Animals of Ukraine, Biology.

Many single authors and corporate authors of the books issued by the *Naukova Dumka* were decorated with top awards of the USSR and Ukraine. Many books awarded the Certificate at the contest Book Art.

In 1988, *Naukova Dumka* published more than 1000 titles of scientific publications totaling 14.5 thousand published sheets with circulation of over 5 million copies. Among them there were 49 scientific journals of the volume of 4.4 thousand published sheets and circulation of more than 1 million copies. At that time the Publishing House was the third in the world after the *Pergamon Press* (USA) and *Nauka* (Russia) by the number of employees and the volume of production.

Great work of the Ukrainian scientists in the sphere of international law and international legal existence of Ukraine is reflected in the books of the specialists of the State and Law Sector (1949) (since 1969 the Institute of State and Law and the Institute of World Economy and International Relations (1991) of the National Academy of Sciences of Ukraine. Developments of the

members of Academy V. Koretsky, B. Babyi, Yu. Shemshuchenko, Y. Pakhomov and their disciples enriched the theory and provided the framework for several generations of the Ukrainian diplomats and lawyers. The fundamental volume *History of the State and Law of the Ukrainian SSR* went into several editions revised and supplemented. Such works as *General Principles in International Law* (1957), *Declaration of the Rights and Obligations of the States* (1962), *International Arbitration* (1963), a series of works on civilization models of the present (2002–2010) are of great importance.

In the early 90's in the difficult times of perestroika the Publishing House *Naukova Dumka* appeared in a crisis, which was typical for any large-scale structure of the time. The national economic difficulties had an impact on scientific publishing activities. These were hard times for the team of the Publishing House. With the assistance from the Presidium of the Academy of Sciences of Ukraine this crisis was beaten.

In seeking its own place in the Ukrainian book industry the Publishing House started to publish textbooks and manuals for students of high and higher schools attracting prominent scholars of the NAS of Ukraine for their writing.

In spite of economic hardships the Publishing House managed to retain the Editorial Board of Dictionaries, which in cooperation with the NASU leading scientific institutions organized publication of various dictionaries very much demanded in Ukraine.

Cooperation with the NASU academic linguists, especially in the sphere of the Ukrainian scientific terminology, was the impetus for conducting linguistic research by the employees of the Publishing House. The research sphere embraces development of the theoretical fundamentals of terminological lexicography, scientific literature in educational activities, pedagogical and scientific areas. Some employees became postgraduates of the NASU institutions and successfully defended their dissertations. In 2006 the Publishing House was granted the status of Scientific and Production Enterprise. It has 4 PhD's in its staff. The Publishing House conducts the national scientific conferences in the sphere of Ukrainian scientific terminology.

Over the last years *Naukova Dumka* publishes 60–90 titles of the total volume 1.5–2.0 thousand published sheets every year.

Regular prizes awarded to the editions of the Publishing House at the national and international book forums prove high level of its specialists. In particular, the first volume of the History of Ukrainian Culture was recognized as the best book of Ukraine in 2001. Grand Prix of the International Competition Scholar book of the International Association of Academies of Sciences in 2010 was awarded to the monograph Non-Organic Material Science.

The Publishing House was several times recognized as the best in the country as a result of the National Ukrainian Survey Books of the Independent 15 Years, which Have an Impact on the Ukrainian World. The Publishing House is ranked as one of the ten most popular in Ukraine.

Presently *Naukova Dumka* implements three publishing projects:

- publication of fundamental scientific monographs of the Ukrainian scientists in the project Science;

- historical and cultural heritage of the Ukrainian people. This project provides publication of such important books as History of Ukrainian Culture and Encyclopedia of the Ukrainian History;

- publication of literature intended for the wide circle of readers. This includes books under the program Dictionaries of Ukraine and the series Library of the Student, academy publication of the Ukrainian literature classics, books and manuals for higher school.

Revising 90 years history of the Publishing House *Naukova Dumka*, we can say that regardless the political and economic crises it always positioned itself as the Publishing House of the National Academy of Sciences of Ukraine with its main task of publishing scientific literature.